

Діти з особливими потребами

Методична вкладка до посібника "Вісник МЕТОДИСТА", адресована учителям індивідуального навчання

Спеціальна освіта в районі

Забезпечуючи розвиток особистості дитини

К.О.Ушинський вважав, що викладання — це мистецтво, яке вимагає знань, здібностей, сили, терпіння, внутрішньої та зовнішньої впевненості педагога. І щоб успішно виконати свою місію, потрібно постійно працювати над удосконаленням педагогічної майстерності.

Вчитель індивідуального навчання — це особистість з гнучким педагогічним мисленням. Адекватними ціннісними орієнтаціями, розвинутою самосвідомістю, високим рівнем самоактуалізації, схильністю до рефлексії, готовністю до сприйняття нової інформації, особистість, яка здатна організувати навчально-виховний процес з учнем, максимально враховуючи його індивідуальні особливості, здібності, обдарування. Завдання вчителя індивідуального навчання — постійно модифікувати власну діяльність, адаптувати її до ситуації, яка постійно змінюється, але залишається під його контролем.

Організовуючи індивідуальне навчання, педагогові слід глибоко вивчити психофізіологічні особливості дитини, оцінити її потенційні навчальні можливості. Важливим моментом є вивчення мікросередовища виховання і розвитку дитини, тобто сім'ї. Важлива роль належить використанню позитивного особистісно зорієнтованого стилю спілкування через доброзичливість, врівноваженість і послідовність, а також вміння поєднання прийомів заохочення і покарання. Найсприятливішим є демократичний стиль який породжує між учителем і учнем атмосферу порозуміння і поваги.

Важливим фактором є психологічна та професійна готовність вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Психологічна готовність передбачає наявність у педагога таких особистих якостей, як людяність, доброзичливість, співчуття дитині, позитивне досягнення результату тощо. Професійна підготовка передбачає опанування знаннями про важливість педагогічної корекції та вміння її організувати.

Педагогічна корекція — це складна система впливу на дітей з вадами розвитку, яка разом із медичною допомогою спрямована на корекцію психічних, рухових, мовленнєвих, сенсорних вад. Вона базується на використанні компенсаторних можливостей, сутність яких полягає у заміщенні порушених функцій, формуванні інших засобів дій з опорою на збережені або менш уражені функції.

Слід пам'ятати, що не все з упущеного в ранньому дитинстві можна надолужити. Від учителя та батьків знадобляться тактовність, знання індивідуальних особливостей хворих дітей, вміння передбачати їхні можливі реакції та критичні зауваження, щоб поступово виробляти в дітей об'єктивне ставлення до своїх можливостей.

У роботі з дітьми, які мають особливі потреби, вчитель дотримується такої стратегії: надає безпечне місце, створює відповідне навчальне середовище; дотримується встановленого розпорядку дня; використовує позитивне підкріплення; звертає увагу на зусилля дитини, а не на результат; дає чіткі вказівки; ставить реальну мету; дає дітям можливість діяти самостійно; залучає до занять батьків; залучає дітей до спільного життя школи.

Таким чином, стихійний розвиток освітніх процесів перетворюється у цілеспрямований, науково обґрунтований процес, який забезпечить розвиток особистості дитини.

**Олеся ПИЛИПЕНКО, завідувач
Красилівської ПМПК.**

Читайте у випуску:

**Забезпечуючи
розвиток
особистості дитини**

- 1 стор.

**Індивідуальне
оцінювання
навчальних
досягнень учнів з
особливими
освітніми
потребами**

- 2 – 4 стор.

Портфоліо

**Якісні показники
індивідуального
оцінювання**

**Технологія
портфоліо**

- 4 – 7 стор.

**Кілька порад
учителіві**

**Діти із затримкою
психічного розвитку**

**Діти з порушенням
зору**

**Діти з порушенням
слуху**

Діти з ДЦП

- 7 – 10 стор.

Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з різними типами порушень психофізичного розвитку

У дидактиці для визначення стану засвоєння знань і вмінь розроблено кілька підходів для встановлення результативності навчання учнів — це якісний, рівневий, поелементний та загальноелементний. Донедавна у навчанні дітей з особливими освітніми потребами оцінка знань здійснювалась на основі якісного підходу. У зв'язку з реформуванням загальної середньої освіти, з метою реалізації одного з основних завдань — методологічного переорієнтування процесу спеціального навчання на розвиток особистості кожного учня функціонує рівнева й по елементна система оцінювання навчальних досягнень, яка зорієнтована на типологію порушень навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами різних нозологій.

Оцінювання навчальних досягнень учнів із затримкою психічного розвитку початкової школи

Оцінювання полягає у встановленні рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами чинних програм. Об'єктом оцінювання є складові навчальної діяльності учня — змістовий, операційний, мотиваційний.

1. Змістовий компонент охоплює знання обсяг яких визначений навчальними програмами школи інтенсивної педагогічної корекції. При оцінці аналізуються такі показники знань:

- а) повнота;
- б) усвідомленість;
- в) узагальненість;
- г) рівень сформованості:

- знання обмежуються елементарними уявленнями у вигляді окремих фактів, елементів, об'єктів;

основний навчальний матеріал засвоєний, але під час характеристики об'єктів, явищ, поряд з суттєвими ознаками виділяються несуттєві;

знання засвоєні у формі понять, учні відтворюють їх зміст, підкріплюють прикладами з підручника;

- знання узагальнені, застосовуються у змінених ситуаціях.

2. Операційний компонент навчальної діяльності учня уміння (способи дії) предметні, навчально-пізнавальні, контрольні-оцінні.

При оцінці аналізуються такі характеристики способу дії:

- а) сформованість:

копіювання зразка способу діяльності;

виконання способу діяльності за зразком;

виконання способу діяльності за аналогією;

виконання способу діяльності в нових ситуаціях.

- б) самостійності учня під час виконання завдань:

- потребує постійної допомоги;

- виконує зі значною допомогою;

- виконує з незначною допомогою;

- виконує без допомоги.

3. Мотиваційний компонент навчальної діяльності учня.

При оцінці аналізуються такі показники:

зацікавленість в кінцевому результаті діяльності;

зацікавленість в опануванні способом діяльності.

На основі зазначених критеріїв виділені чотири інтегровані рівні навчальних досягнень учнів: початковий, середній, достатній,

високий, їхні загально дидактичні характеристики такі:

I рівень — початковий. Знання учня обмежуються елементарними уявленнями, які він може відтворити у вигляді окремих фактів, елементів, об'єктів; різними видами умінь володіє на рівні копіювання зразка способу дії; потребує постійної допомоги учителя; ставлення до виконання навчальних завдань байдуже або недостатньо позитивне.

II рівень — середній. Учень відтворює основний навчальний матеріал, але під час характеристики об'єктів, явищ поряд з суттєвими ознаками виділяє несуттєві; навчально-пізнавальними умінями володіє на рівні виконання способу діяльності за зразком, завдання виконує з певною допомогою учителя, виявляє позитивне ставлення до розв'язання навчальних завдань.

III рівень — достатній. Учень володіє знаннями у формі понять; відтворює їх зміст, ілюструє прикладами з підручника, вміннями володіє на рівні виконання способу дії за аналогією, завдання виконує з незначною допомогою або самостійно; виявляє зацікавленість в кінцевому результаті розв'язання навчальних завдань.

IV рівень — високий. Учень достатньо володіє поняттями, відтворює їх зміст, ілюструє не тільки уже відомими, а й новими прикладами; встановлює відомі внутрішньо понятійні і міжпонятійні зв'язки; вмє розпізнавати об'єкти, які входять до вивчених понять; під час відповіді може відтворити засвоєний зміст в іншій послідовності, не змінюючи логічних зв'язків; володіє умінями виконувати окремі етапи вирішення проблеми і застосувати їх у співробітництві з учителем; зацікавлений в опануванні способом дії розв'язання навчальних завдань.

Зазначені рівні навчальних досягнень молодших школярів оцінюються за 12-бальною шкалою оцінок.

I - початковий 1-3 бали;

II - середній 4-6 балів;

III - достатній 7-9 балів;

IV - високий 10-12 балів.

Оцінювання навчальної діяльності дітей з розумовою відсталістю

Для оцінювання навчальної діяльності зміст рівневої оцінки навчальних досягнень базується на оцінці компонентів навчальної діяльності: змістовому, операційно-організаційному, емоційно-мотиваційному.

Оцінювання навчальних досягнень учнів допоміжної школи за 12-бальною системою передбачає:

оцінювання у межах матеріалу, визначеного навчальними програмами для допоміжної школи, в якій учні набувають нецензової освіти;

оцінювання у межах можливостей засвоєння учнями програмового матеріалу, зумовлених особливостями їх психічного та фізичного розвитку;

оцінювання відповідних розвитку учнів якісних характеристик навчальних досягнень;

оцінювання на позитивному принципі, тобто врахування рівня досягнень учня, а не його невдач.

Об'єктами оцінювання в учня допоміжної школи у процесі вивчення основних навчальних предметів є передусім структурні компоненти його навчальної діяльності (уміння), а саме:

1. Змістовий компонент — знання про об'єкт вивчення (уявлення, поняття, явище тощо, в т.ч. про правила, засоби перетворення об'єкта, про вимоги до результату; про складові та послідовність виконання завдання як одиниці навчальної діяльності

і т.д.). Змістовий компонент конкретизується відповідно до змісту навчання кожного навчального предмета.

При оцінці підлягають аналізу такі характеристики знань:

- повнота (від фрагментарного відтворення навчального матеріалу до відтворення матеріалу у повному обсязі);
- правильність (від не завжди точного до правильного відтворення навчального матеріалу);
- усвідомленість (від розуміння в основному, переказу до вміння пояснити, виокремити головне та другорядне);
- застосування знань: адекватність; самостійність в умовах різної міри новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові); надання допомоги.

2. Операційно-організаційний компонент — дії, способи дій (вміння, навички), діяльність:

- предметні (відповідно до змісту основних навчальних предметів у допоміжній школі);
- розумові (порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо) та загальнонавчальні (аналізувати, планувати, організувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльності в цілому; вміння користуватися підручником та іншими доступними джерелами інформації).

При оцінці підлягають аналізу такі характеристики дій:

- а) правильність,
- б) швидкість (норми часу визначає вчитель); виконання завдань:
  - а) розуміння завдання;
  - б) новизна умов завдання (за зразком, аналогічне, відносно нове);
  - в) самостійність виконання (контроль, допомога: практична — спільне виконання дії з вчителем, показ дії; вербальна — повторний інструктаж, аналіз, пояснення завдання, запитання, підказка, вказівка; загальна — стимулювання, підтримка, схвалення, активізація уваги);
  - г) усвідомленість способу виконання завдання (від переказу до пояснення);
  - д) якість виконаної роботи;
  - є) цілеспрямованість, поетапність виконання та ін.

3. Емоційно-мотиваційний компонент — ставлення до навчання. При оцінці підлягають аналізу такі його характеристики: характер і сила (байдуже, недостатньо виразне позитивне, зацікавлене, виразне позитивне), дійовість (від споглядального (пасивного) до дійового), сталість (від епізодичного до сталого).

В основному ці характеристики змістового, операційно-організаційного та емоційно-мотиваційного компонентів учіння дитини покладаються в основу визначення рівнів навчальних досягнень (I - початковий, II - середній, III - достатній, IV - високий) та критеріїв оцінювання навчальних досягнень, відповідних їм оцінок (у балах) в учнів допоміжної школи з кожного навчального предмета.

Загальна характеристика рівнів навчальних досягнень учнів:

I рівень — початковий. Учень з допомогою вчителя фрагментарно, неточно відтворює окремі елементи, ознаки об'єкта вивчення; з допомогою вчителя виконує окремі дії, прості завдання. Ставлення до навчання байдуже чи слабковизначне позитивне. Потребує контролю, допомоги та стимулювання з боку вчителя.

II рівень — середній. Учень відтворює до половини обсягу навчального матеріалу. Матеріал розуміє. Здатний за зразком застосувати набуті знання, виконати окремі дії, прості завдання, відтворити (переказати) спосіб виконання завдання. Ставлення до навчання позитивне, але недостатньо виразне, дійове і стає. Потребує контролю, допомоги та стимулювання діяльності за ситуацією.

III рівень — достатній. Учень відтворює більшу частину навчального матеріалу. Матеріал розуміє, може виокремити головне і другорядне, частково чи за допомогою вчителя пояснити.

Здатний застосувати знання в аналогічних умовах. Виконує дії та завдання в аналогічних умовах. Достатньо стає зацікавлене ставлення до навчання. Потребує допомоги в окремих випадках.

IV рівень — високий. Учень відтворює матеріал, визначений навчальною програмою. Матеріал розуміє, може виокремити головне і другорядне, пояснити. Застосовує знання, вміння й навички в аналогічних та відносно нових умовах. Здатний самостійно і правильно виконувати дії, аналогічні та відносно нові завдання. Здатний пояснити використаний спосіб виконання завдання та застосувати для розв'язання іншого. Стає, виразно-позитивне ставлення до навчання.

Особливості безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами у першому класі

В інклюзивних класах оцінювання навчальних досягнень учнів I класу здійснюється без балів. Такий підхід до оцінювання обумовлений особливостями психологічної готовності до шкільного навчання і початком опанування навчальної діяльності молодшими школярами.

Психологи виділяють три складові психологічної готовності до шкільного навчання: інтелектуальну, соціальну, особистісну. Під інтелектуальною готовністю розуміють певний рівень сформованості пізнавальних процесів — сприймання, пам'яті, уваги, мислення, а також мовлення. До соціальної готовності відносять потребу дитини у спілкуванні з однолітками, вміння підкоряти свою поведінку законам дитячої групи, здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання. Особистісна готовність охоплює пізнавальну мотивацію та певний рівень сформованості процесів саморегуляції.

Таким чином достатня психологічна готовність є основою для формування навчальної діяльності. Джерелом розвитку останньої є мотиваційна сфера — сформованість у дитини пізнавальних і соціальних мотивів до навчання. Соціальні мотиви першокласника проявляються у прагненні дитини почути схвалення від педагога, батьків; у самоствердженні — бажанні бути першим серед однолітків, найкращим, завжди перемагати; у мотивах позитивного спілкування — прагненні отримати задоволення від процесу спілкування з вчителем та ровесниками, у потребах емоційного спілкування із дорослим.

Пізнавальна мотивація першокласника проявляється потребами здобути нові знання, враження вона, переважно, орієнтована на сам процес нової дії, на зовнішні сторони нових, незвичних явищ пов'язаних з навчанням. На час вступу до школи у частини дітей складові психологічної готовності до шкільного навчання можуть бути несформовані або сформовані недостатньо. Так, дослідники вважають, що у дітей з нормальним розвитком, найчастіше, основною причиною неготовності до шкільного навчання є недостатній рівень процесів саморегуляції і нестійкі соціальні мотиви до навчання.

Діти з особливими освітніми потребами за рівнем сформованості складових психологічної готовності до шкільного навчання помітно відстають від ровесників з нормальним розвитком. Дітям із затримкою психічного розвитку, з порушенням мовлення, дитячими церебральними паралічами, розумовою відсталістю, притаманні порушення процесів пізнавальної діяльності — сприймання, пам'яті, мислення. їм властивий неадекватний рівень сформованості самооцінки, недостатня саморегуляція, словесна регуляція дій. Для більшості з них характерна пасивність, залежність від оточуючих, схильність до спонтанної поведінки. Вони не вміють адекватно оцінювати власні можливості, при цьому одні з них — недостатньо критичні до своїх можливостей, переоцінюють їх, інші, навпаки, їх занижують. У дітей недостатньо сформована мотиваційна сфера. Вони залишаються в колі дошкільних інтересів, переважають ігрові форми поведінки, а шкільні інтереси мають

нестійкий та вибірковий характер. У переважній більшості з них не сформований основний механізм особистісної готовності до школи у вигляді домінування навчальної пізнавальної та соціальної мотивації. Отже, у молодших школярів з особливостями психофізичного розвитку, й у частини молодших школярів з нормальним розвитком, психологічні компоненти готовності до шкільного навчання можуть бути несформовані або сформовані частково. Тому на початковому етапі навчання, окрім засвоєння пропедевтичних знань та умінь з навчальних предметів, має відбуватися розвиток складових психологічної готовності до шкільного навчання. Відтак, необхідний контроль за цими процесами. Він потрібний для отримання учителем інформації про виконання індивідуальних навчальних планів учнями з особливостями психофізичного розвитку і пропедевтичного розділу навчальної програми дітьми з нормальним розвитком, наскільки діти обох категорій просунулися вперед на визначеному етапі навчання, про слабкі місця у засвоєнні знань, умінь і навичок, про корекційний розвиток пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, особистості; врешті, має давати інформацію про те, чи досягли учні визначених навчальних цілей на конкретному етапі навчання.

Оцінювання навчальної діяльності без балів

Чому на початку навчання не бажано вдаватися до оцінки навчальної діяльності молодшого школяра у балах? Така оцінка може стимулювати соціальну мотивацію першокласника, однак недостатня сформованість пізнавальних процесів, мовлення, саморегуляції, впливає на рівень засвоєння знань, які учитель змушений оцінювати низькими балами. З часом стимулююча функція оцінки згасає, більше того, перетворюється на чинник який спричиняє тривожність, страх отримати низькі бали, невпевненість у собі. Таким чином оцінка гальмує розвиток навчальної діяльності. Тому у 1 класі навчальну діяльність учнів оцінюють не вдаючись до балів.

Вимоги до означеного виду оцінювання полягають у такому. Не мають оцінюватися особистісні якості дитини, її пізнавальні процеси (увага, сприймання, пам'ять, мислення), темп роботи, інакше кажучи, оцінюється виконана робота, а не її виконавець.

Оцінюючи діяльність молодшого школяра учитель має пам'ятати, що той ще нездатний відокремлювати негативні результати своїх дій і вчинків від позитивної оцінки себе. Тому під час оцінювання важливо формувати у дитини розуміння — оцінюється те, що вона зробила, а не її особистість. Це потрібно підкреслювати не лише в розгорнутому словесному оцінюванні, а й лаконічних висловлюваннях. Наприклад, «я задоволена тим, як ти написав», «я не задоволена, що ти не розв'язав задачу», краще, ніж «молодець», «я тобою не задоволена». В першому випадку оцінюється те, що виконав учень, а в іншому — його особистість. Учень має розглядати оцінку як показник рівня його знань і вмінь, розуміти, що оцінюються його конкретні дії. Треба застосовувати прийоми оцінювання які, з одного боку, дають можливість зафіксувати індивідуальне досягнення кожної дитини, а з іншого — не провокують учителя порівнювати успіхи дітей між собою. У такому порівнянні діти з особливостями психофізичного розвитку будуть найменш успішними. Ось чому оцінюючи знання, уміння й навички учня не слід вдаватися до заміників балів: «зірочок», «білочок», «черепашок» тощо. Недопустимо вивішувати у класі «Екран успішності», у якому порівнюються досягнення учнів між собою. Замінники балів не мають бути причиною заохочення або покарання дитини з боку учителя і батьків.

Для дитини з особливими освітніми потребами вагоміше, ніж для однолітка з нормальним розвитком, коли учитель помічає і заохочує навіть незначні успіхи, таким чином розвиває у неї віру у власні сили та можливості.

ПОРТФОЛІО

Якісні показники індивідуального оцінювання.

Технологія портфоліо

На сьогодні у школі функціонують критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, які реалізуються в нормах оцінок, що встановлюють чітке співвідношення між вимогами до знань, умінь і навичок, які оцінюються, та показником оцінки в балах. Об'єктом оцінювання є складові навчальної діяльності учня — змістовий, операційний, мотиваційний. В інклюзивному класі оцінювання навчальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами відбувається за спеціально розробленими критеріями, зорієнтованими на навчальну програму спеціальної школи за якими навчається дитина або за критеріями оцінювання масової школи. Однак, оцінювання навчальної діяльності школярів з особливими освітніми потребами і з нормальним розвитком не має обмежуватися лише оцінкою знань, умінь і навичок. Важливо контролювати та оцінювати особистісні зміни, які формуються внаслідок цілеспрямованого корекційного впливу на пізнавальні процеси, емоційно-вольову сферу, мовленнєву діяльність учнів. У цьому полі важливо оцінювати характеристики, які комплексно визначають особистісний розвиток: сформованість загальнонавчальних та ключових компетенцій, досвід практичної і творчої діяльності, емоційно-ціннісні ставлення, професійну спрямованість тощо. Однак, не лише практично, а й теоретично розв'язати проблему кількісної оцінки зазначених показників дуже складно, оскільки на сьогодні немає надійних технологій навіть для оцінювання знань, тим паче особистісних характеристик компетенцій, потенційних можливостей та ін.

У світовому освітньому просторі починаючи з 90-х років, з часу втілення у практику контрольно вимірвальних матеріалів (тестів), з'явилися інноваційні форми оцінювання і форми накопичення інформації — портфоліо.

Портфоліо (у широкому розумінні) — це спосіб фіксування, накопичення та оцінки індивідуальних досягнень школяра протягом певного періоду навчання. Портфоліо належить до «аутентичного», тобто істинного, найбільш наближеного до реального оцінювання, до індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й самооцінювання.

За даними досліджень Р.Паулсона та К. Мейера портфоліо відрізняється від традиційних методів оцінювання тим, що забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати діяльності учня в режимі самостійної роботи, удосконалення його креативних можливостей та умінь здійснювати власні оцінні судження про результати власної діяльності. Найголовніша перевага портфоліо, порівняно з традиційними технологіями оцінювання полягає в тому, що воно характеризує якість навчання різнобічно і багатовимірно, з різних позицій: оцінки мислительної діяльності учня, його міждисциплінарних умінь, умінь висувати проблему, розв'язувати нестандартні завдання, знання навчальних предметів і опанування навичками, наполегливістю досягнення результату та ін.

Педагогічна ідея навчального портфоліо як форма оцінки передбачає (за С.Дж. Пейном, М. Чошановим):

- зміщення акценту з того, що учень не знає і не вміє на те, що він знає і вміє з даної теми, розділу, предмета;
- інтеграцію кількісних і якісних оцінок;
- домінування самооцінки по відношенню до зовнішньої оцінки.

Портфоліо має бути процесуальним. Тобто, застосовуватися для простежування поточного та кінцевого оцінювання результатів навчальної діяльності учнів, в якому втілені отримані ними міждисциплінарні знання, уміння та навички, на різних рівнях вивчення окремих предметів (найперше на достатньому та високому).

Портфоліо завжди візуалізоване (може бути у вигляді спеціальної папки, картотеки). Однак його зміст не може зводитися до папки учнівських робіт. Це має бути спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє зусилля, динаміку і досягнення учня в різних галузях. Ось чому кінцеву мету навчального портфоліо вбачають в унаочненні прогресу навчання за результатами навчальної діяльності. На думку дослідників основним має бути не портфоліо документів, а портфоліо творчих робіт. Інакше кажучи, розділ «Творчі роботи» має стати основним, а розділ «Офіційні документи» має відійти на другий план і застосовуватися як додаток.

***

Портфоліо є важливим засобом контролю та оцінки, який ґрунтовно доповнює критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Портфоліо — це «збірання робіт учня, що забезпечує цілісне бачення його слабких та сильних сторін». У цьому полі вагомим є портфоліо яке, веде вчитель. Таке портфоліо дає змогу розв'язати проблему пов'язану з розроблення індивідуального навчального плану. Як відомо, навчання дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі може здійснюватися за індивідуальним навчальним планом розробленим на основі програми масової школи. Учень може навчатися за індивідуальним навчальним планом розробленим на основі програми спеціальної школи, яку рекомендує психолого-медико-педагогічна консультація. Бувають випадки коли учневі доцільно змінити тип навчальної програми. Наприклад, дитині з моторною алалією, внаслідок вторинного інтелектуального недорозвинення, підійде навчальна програма школи інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із ЗПП), або дитину з аутизмом краще навчати за програмою допоміжної школи. Особливості добору навчальної програми та ефективність розроблення індивідуального навчального плану на її основі допоможуть матеріали портфоліо вчителя. Вони знадобляться для обговорення з батьками динаміки навчальних досягнень учня упродовж певного часу та визначення подальшої стратегії навчання з їхньою участю.

Як відомо, навчання дітей з особливими освітніми потребами ґрунтується на ідеї — корекційний розвиток психічної сфери (пізнавальних процесів, мовленнєвої діяльності, особистості) відбувається під час опанування учнями знаннями, уміннями, водночас останні формуються у процесі цілеспрямованого корекційного впливу. Особливістю навчальних програм спеціальної школи, або адаптованих навчальних програм масової школи, є визначення спрямованості корекційно-розвивальної роботи та очікувані результати, де мають бути представлені напрямки корекційно-розвивального впливу, який слід здійснювати на матеріалі теми, що вивчається, і який охоплює процеси пізнавальної діяльності (сприймання, пам'яті, мислення), мовленнєвої діяльності та корекційний розвиток особистості. Результати корекційно-розвивального впливу, які можна прослідкувати у продуктах діяльності учня, мають входити до портфоліо вчителя. Ці матеріали використовуються для обговорення стратегії корекційного впливу на розвиток учня з психологом, логопедом, батьками, а при потребі з дитячим психоневрологом. Як вже зазначалося, портфоліо має бути процесуальним, тобто охоплювати певний період навчальної діяльності і візуальним (матеріали продуктів діяльності учня вчитель поміщає в папку, коробку для паперів тощо. До портфоліо треба вмішувати не лише матеріали, які ілюструють труднощі навчальної діяльності та процес їх усунення, а й сильні сторони дитини.

Таким чином, портфоліо вчителя розглядається як спосіб фіксування, накопичення та оцінки індивідуальних досягнень школяра з особливостями психофізичного розвитку протягом певного періоду навчання.

Укладання портфоліо допомагає вчителю:

розкрити індивідуальні можливості дитини, стежити за динамікою навчальних досягнень учня за певний проміжок часу;

визначити ефективність та відповідність індивідуального навчального плану можливостям дитини, відтак коригувати його.

стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості учня.

здійснювати зворотний зв'язок між дитиною, батьками, вчителем.

Розділи портфоліо вчителя, який він добирає для кожної дитини з особливостями психофізичного розвитку, що навчається в інклюзивному класі можуть бути такими:

Титульний лист. Містить основну інформацію (прізвище, ім'я, по батькові дитини; навчальний заклад, клас), контактну інформацію.

Розділ: Досягнення учня у навчанні.

Сторінки: Рідна мова; Математика; Читання;

До сторінок мають входити: контрольні та самостійні роботи (відповідно до навчальної програми), завдання, спрямовані на усунення помилок допущених у роботах; зразки робіт з числа тих, що виконуються щоденно та домашніх робіт, підсумкові атестаційні відомості (за четверть, навчальний рік).

Розділ «Соціальна компетентність учня»

Містить записи вчителя про особливості співпраці учня з однокласниками на уроці, у позаурочний час; особливості спілкування з однолітками, дорослими, коло друзів. При цьому важливо відмічати чинники, які призводять труднощі соціалізації (особливості поведінки, комунікативної діяльності), а також позитивні сторони, які слугують підґрунтям для поліпшення соціальних контактів дитини. Розділ «Суспільна робота учня»

Доручення, які дитина виконує в класі, у школі; участь у суспільно-корисній праці, подяки за виконане тощо.

Розділ «Творчі роботи учня»

У цьому розділі вмішуються творчі роботи, які не увійшли до портфоліо учня. Якщо виконана об'ємна робота (виріб), треба помістити її фотографію. Якщо дитина брала участь у виставці або конкурсі, необхідно вказати інформацію про цей захід: назва, коли, де і ким проводився.

Розділ «Відгуки і побажання»

Вміщуються висновки та побажання за результатами навчального року.

ПОРТФОЛІО УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В інклюзивному класі добре запровадити портфоліо, яке добиратиме учень самостійно. Це дасть змогу вчителю розв'язати низку важливих корекційних завдань. Так, робота над портфоліо допоможе максимально розкрити індивідуальні можливості кожної дитини. Вже з початку навчання у школяра закладатиметься підґрунтя саморефлексії навчальної діяльності, тобто відповідальності та самостійності навчання, участь в якісному оцінюванні результатів власного навчання. У дитини формуватиметься вміння аналізувати власні інтереси, схильності, потреби і співвідносити їх з наявними можливостями. Цей чинник, зважаючи на низьку спроможність дитини з особливими освітніми потребами адекватно оцінити свій фізичний стан, інтелектуальні можливості, помітно завищену або знижену самооцінку, порівняно з нормою, допоможе розвивати позитивні якості особистості. Дослідниками доведено, що самостійна добірка матеріалів портфоліо породжує ситуацію успіху, призводить до підвищення самооцінки і впевненості у власних можливостях; окрім того, вона розвиває пізнавальні інтереси і готовність до

самостійного пізнання.

Мета учнівського портфоліо полягає у такому:

- формування в учня відповідальності і самостійності навчання;
- розвиток вміння давати якісну оцінку результатів власного навчання та діяльності;

- розвиток вміння аналізувати власні інтереси, схильності, потреби і співвідносити їх з наявними можливостями. (Цей чинник, зважаючи на низьку спроможність дитини з особливими освітніми потребами адекватно оцінити свій фізичний стан, інтелектуальні можливості, помітно завищену або знижену самооцінку, порівняно з нормою, допоможе розвивати позитивні якості особистості);

- формування пізнавальних інтересів і готовність до самостійного пізнання;

- самостійна добірка матеріалів портфоліо породжує ситуацію успіху, призводить до підвищення самооцінки і впевненості у власних можливостях.

Добирати портфоліо учнями можна починати вже у початковій школі і залучати до цієї роботи учнів усього класу.

Пропонуємо такий зміст портфоліо.

Титульний лист

Містить основну інформацію (прізвище, ім'я, по батькові дитини; навчальний заклад, клас), контактну інформацію і фотографію учня.

Добре коли для титульного листка фотографію добирає сама дитина. При цьому не слід наполягати на офіційності портрета. Нехай дитина покаже себе такою, якою себе уявляє і хоче щоб такою її бачили інші люди.

Розділ «Мій світ»

Міститься будь-яка інформація корисна і важлива для дитини. Можуть бути такі заголовки листків:

«**Моя сім'я**» інформація про те, що означає ім'я, можна написати про знаменитих людей, які мають таке ж ім'я.

«**Моя сім'я**» — можна розповісти про кожного члена сім'ї або скласти невеличке оповідання про свою сім'ю.

«**Моя місто (село)**» — розповідь про рідне місто(село), його цікаві місця. Тут можна вмістити намальовану разом з дитиною схему маршруту від дому до школи. Важливо щоб на ній були відмічені вуличний перехід, світлофори.

«**Мої друзі**» — фотографії друзів, інформація про їхні інтереси, захоплення.

«**Мої захоплення**» — невеличке оповідання, чим захоплюється дитина. Можна написати про заняття в спортивній секції, навчання в музичній школі або в інших навчальних закладах позашкільної освіти.

«**Моя школа**» — розповідь про школу і вчителів.

«**Мої улюблені шкільні предмети**» — невеличкі записи про улюблені шкільні предмети, які занотовуються, на зразок «мені подобається ..., тому що ...». Може бути листок з назвою «Шкільні предмети». У якому дитина може висловитися про кожний предмет, знайти в ньому щось важливе і необхідне для себе.

Розділ «Моя навчання»

У цьому розділі заголовки листків присвячені конкретному шкільному предмету. Учень наповнює цей розділ вдало написаними контрольними роботами, цікавими проектами, відгукami про прочитані книги, графіком зростання швидкості читання, творчими роботами.

Розділ «Моя суспільна робота»

Тут можна розповісти про доручення дитини. Дитина може брати участь у шкільному спектаклі, розповідати вірші на лінійці, виступати на ранку тощо. Оформляти цей розділ бажано з використанням фотографій і коротких повідомлень на зазначену тему.

Розділ «Моя творчість»

У цьому розділі дитина вміщує свої творчі роботи: малюнки, казки, вірші. Якщо виконана об'ємна робота (вірш), треба помістити її фотографію. Батькам необхідно надати повну свободу для виконання цього розділу.

Якщо дитина брала участь у виставці або конкурсі, необхідно вказати інформацію про цей захід, назва, коли, де і ким проводився.

Розділ «Мої враження»

В початковій школі діти беруть активну участь в екскурсіях, відвідують музеї, театри. Після завершення екскурсії можна запропонувати творче завдання, виконання якого призведе до того, що дитина пригадає не лише зміст екскурсії, а й матиме можливість висловити власні враження.

Розділ «Мої досягнення»

Тут вміщуються грамоти, дипломи, листи з подяками, а також атестаційні відомості. У початковій школі не треба розділяти успіхи у навчанні (похвальний лист), і, наприклад, у спорті (диплом). Краще їх розмішувати не за значущістю, а, наприклад, в хронологічному порядку.

Розділ «Відгуки і побажання»

Це можуть бути відгуки вчителя. Наприклад «Брав активну участь у підготовці позакласного заходу», «Підготував стінгазету» тощо. Тут можуть бути рекомендації і побажання вчителя за результатами навчального року.

Розділ «Роботи, якими я пишаюся»

На початок навчального року треба уважно вивчити портфоліо, проаналізувати зібрані в ньому матеріали й у наступному класі їх поновити. Менш суттєві матеріали і документи можна покласти в окрему папку, а найцінніші помістити в спеціальному розділі «Роботи, якими я пишаюся».

Останній розділ «Зміст»

Робота над портфоліо дитини з особливими освітніми потребами чи з нормальним розвитком, потребує активної допомоги батьків. Вчитель має довести батькам її корисність. Треба переконати їх у тому, що сумісна систематична робота над портфоліо допоможе краще пізнати дитину, її реальні можливості, а використання матеріалів портфоліо на батьківських зборах, сприятиме ефективному зворотному зв'язку між батьками і вчителем. У першому класі, коли дитина починає вчитися складати портфоліо, допомога батьків має бути найповнішою. В міру дорослішання школяра допомогу треба мінімізувати. З самого початку слід організувати роботу так, щоб дитина сама докладали певних зусиль до формування портфоліо. В процесі роботи обов'язково відбувається процес осмислення власних досягнень, формування особистісного ставлення до отриманих результатів і усвідомлення власних можливостей.

ПОРТФОЛІО УЧНЯ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Портфоліо учня інклюзивного класу основної школи допоможе розв'язувати завдання, пов'язані з переведенням на так званий профільний ланцюжок навчання у старшій школі. Зазвичай, профорієнтаційна робота у школі проводиться психологом за допомогою спеціальних психологічних тестів. Однак міждисциплінарні педагогічні тести, для здійснення конкурсного відбору у профільні класи, не розроблені, відсутня ефективна система тестування і профорієнтації. Таким чином всебічний та об'єктивний моніторинг навчальних досягнень, який доповнюється матеріалами портфоліо, відкриває нові можливості атестації випускників основної школи і конкурсного відбору для продовження навчання на вищому освітньому шаблі відповідно до інтелектуальних та психофізичних можливостей учнів.

Оцінювання матеріалів портфоліо здійснюється відповідно до завдань, на яких вони спрямовані, із залученням кількісних та якісних оцінок. Наприклад, для розв'язання проблеми пов'язаної з конкурсним відбором до профільних класів старшої школи можна запровадити такі види портфоліо продуктивного усунення недоліків. Доступними для них є способи самокорекції, які не вимагають напруженої праці, тривалих вольових зусиль. Цим пояснюється схильність до конфліктів, прогулювання уроків, бажання отримати схвалення хвалькуватістю.

Такі форми поведінки призводять до негативної реакції

навколишніх, наслідками якої є неприйняття, ізолюваність, відторгнутість, високий рівень агресії. Ці чинники перешкоджають установленню позитивних емоційно-особистісних стосунків з однокласниками, таким чином успішній інтеграції у систему суспільних стосунків у класі.

Враховуючи зазначене, першим кроком залучення дитини до класного середовища має стати ретельне інтелектуальної і мотиваційної сфер, саморегуляції та особистості дитини з особливими освітніми потребами. При цьому відслідковуються не лише особливості дизонтогенетичного розвитку, а й збережені компоненти психічної сфери, які слугуватимуть підґрунтям для компенсації, у процесі цілеспрямованого корекційного впливу.

Спеціально організоване інклюзивне середовище, де діти навчаються в умовах прилаштованих до їхніх навчальних потреб, до певної міри усуває ознаки дезадаптації. Навчання дитини з особливими освітніми потребами відбувається згідно індивідуального навчального плану. Внаслідок цілеспрямованої роботи проведеної психологом, вчителем, адміністрацією школи, до перебування дитини у класі позитивно налаштовані батьки здорових дітей, однокласники. Для вирішення проблеми оптимізації міжособистісних стосунків здорових учнів і учнів з особливими освітніми потребами психолог проводить спеціальні заняття спрямовані на те, щоб діти з нормальним розвитком усвідомили проблеми тих, хто різниться інтелектуальними даними і фізичними можливостями. Інакше кажучи, робиться все для того, щоб здорові діти відчували досвід дітей з порушенням слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку. З цією метою психолог моделює ситуації, в яких діти з нормальним розвитком можуть себе ідентифікувати з дитиною, що має порушення психофізичного розвитку, і відчувати міру труднощів, з якими стикається остання. Окрім цього, предметом активного впливу має стати сама дитина.

Учень з особливими освітніми потребами, який навчається в інклюзивному класі, має залучатися до психокорекційної роботи (ігрової терапії, психотренінгів, груп спілкування). Таку роботу проводить шкільний психолог. Але для того щоб вона досягла окресленої мети учитель активно допомагає психологу у цій роботі.

Для того, щоб психокорекційна робота була успішною учитель і психолог разом мають:

- проаналізувати стиль спілкування самих дорослих — батьків, вчителів, які оточують дитину. З'ясувати, чи не є вони причиною негативних емоційних і поведінкових виявлень стосовно навчальної ситуації, інших людей.
- створювати атмосферу, яка б сприяла закріпленню у свідомості дитини групових норм доброзичливих стосунків, гуманних установок і звичок через доступні форми соціальної поведінки. Наприклад, організація ситуації, яка конче потребує взаємодопомоги (чергування у їдальні), взаємної турботи (організація дня народження);
- створювати особистісну привабливість дитини шляхом моделювання ситуації успіху, спільної для усього класу радості.
- вчити агресивних дітей навичкам безконфліктного спілкування, підкорення, а також терпимості і компромісу;
- розвивати у замкнених і невпевнених у собі дітей смак до спілкування, потреби у розширенні адекватних соціальних контактів, умінню знімати у них комунікативну тривожність;
- включати ізолюваних і відторгнутих дітей у сумісну різнопланову діяльність колективу;
- схвалювати, обговорювати будь-які прояви доброго, уважного ставлення до ровесників;
- забезпечити кожній дитині індивідуальну компенсаційну підтримку.

Таким чином, сумісна робота учителя і психолога має бути спрямована на формування соціального інтелекту — вміння правильно розуміти навколишніх людей, співпереживати іншому, адекватно оцінювати себе.

Діти із затримкою психічного розвитку

Затримка психічного

розвитку може зумовлюватися багатьма чинниками.

Зокрема, це: спадкова схильність, порушення функціонування мозку в період внутрішньоутробного розвитку, пологові ускладнення, хронічні й тривалі захворювання в ранньому дитинстві, невідповідні умови виховання тощо.

Залежно від цих факторів виділяють різні форми затримки.

- Конституціонального та соматогенного походження - дитина мініатюрна і зовні тендітна, структура її емоційно-вольової сфери відповідає більш ранньому вікові, часті хвороби знижують вимогливість батьків, загальна слабкість організму знижує продуктивність її пам'яті, уваги, працездатності, гальмує розвиток пізнавальної діяльності.

- Психогенного походження - зумовлена невідповідними умовами виховання (надмірна опіка чи недостатнє піклування про дитину). Розвиток затримується внаслідок обмеження комплексу подразнень, інформації, що надходить з оточуючого середовища.

- Церебрально-органічного походження - найстійкіша і найскладніша, зумовлена ураженням головного мозку дитини внаслідок патологічних впливів (переважно у другій половині вагітності). Характеризується зниженою навчувальністю з огляду на низький рівень розумового розвитку і проявляється у труднощах засвоєння навчального матеріалу, відсутності пізнавального інтересу та мотивації навчання.

Значна частина дітей із затримкою психічного розвитку, отримавши своєчасну корекційну допомогу, засвоює програмовий матеріал і "вирівнюється" по закінченні початкової школи. Водночас, чимало учнів і в наступні роки шкільного навчання потребують особливих умов організації педагогічного процесу через значні труднощі у засвоєнні навчального матеріалу.

Учень, який має подібні труднощі, потребує ретельного психолого-педагогічного вивчення для визначення оптимальних та ефективних методів навчання. Робота з батьками таких дітей має виключно важливе значення, оскільки їхнє розуміння природи труднощів і відповідна допомога в колі родини сприятимуть подоланню труднощів у навчанні.

Кілька порад учителям

Зосередьте увагу на сильних сторонах учня і спирирайтесь на них у процесі навчання. Водночас, будьте готові, що доведеться поступово заповнювати прогалини у знаннях, вміннях і навичках учня.

Подавайте зміст навчального матеріалу невеликими частинами, використовуючи мультисенсорний підхід (слуховий, візуальний, маніпуляційний). Якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене.

Заохочуйте учня, підтримуйте позитивну мотивацію

навчання.

Дещо сповільніть темп навчання, зважаючи на знижені психічну витривалість і розумову працездатність учня. Будьте терплячими, якщо учневі необхідно пояснити чи показати щось багаторазово. Віднайдіть оптимальний варіант взаємодії з ним (поясніть новий матеріал до уроку, на занятті дайте письмовий тезовий план, алгоритм дій тощо).

Розчленовуйте завдання на окремі невеликі частини. Якщо необхідно - складайте письмовий алгоритм поетапного виконання завдання. Усні інструкції давайте по одній, доки учень не навчиться утримувати у пам'яті одразу кілька.

Практикуйте прикладне застосування набутих учнем знань. Спільно з учнем покроково аналізуйте виконання завдання. Урізноманітніть навчальну діяльність, однак, забезпечуйте плавний перехід від одних видів діяльності до інших.

Завдання мають відповідати можливостям учнів та виключати відчуття стійких невдач.

Надавайте учням достатньо часу для виконання завдання та практичного застосування нових умінь і навичок, водночас, надто тривале виконання однієї справи може стомити його.

Не перекладайте подолання проблем у навчанні виключно на батьків. Допомогайте їм усвідомлювати найменші успіхи учня та закріплювати їх. Учні з труднощами у навчанні потребують не авторитарних підходів у сімейних стосунках, а виваженого, доброзичливого ставлення до дитини.

Подолання труднощів у навчанні - це результат спільної тривалої та копіткої роботи педагогів, психологів, батьків і навіть терапевтів.

Діти з порушенням зору

На сьогодні в Україні порушення зору посідають перше місце серед інших розладів. До цієї групи належать сліпі (близько 10%) та слабозорі (люди зі зниженим зором). Сліпими вважаються особи, у яких повністю відсутні зорові відчуття або ж ті, котрі мають лише незначну частку світловідчуттів (гострота зору до 0,004). Слабозорими - ті, хто має значне зниження зору (в межах від 0,05 до 0,2 при використанні коригуючих окулярів).

Основною причиною зниження гостроти зору є вроджені захворювання або аномалії очей (70% випадків). Фактори, що спричиняють аномалії очей надзвичайно різноманітні. Серед ендогенних (внутрішніх) - спадковість, гормональні порушення у матері та плоду, резус-несумісність, вік батьків, порушення обміну речовин тощо. До ендогенних (зовнішніх) факторів можна віднести різноманітні інтоксикації, інфекційні та вірусні захворювання та ін.

Серед поширених розладів органів зору - мікрофтальм, анофтальм, катаракта, глаукома, атрофія зорового нерва, дегенерація сітківки, астигматизм, короткозорість, далекозорість і т. ін.

Захворювання очей призводить до складних порушень зорової функції - знижується гострота, звужується поле зору, порушується просторовий зір.

Внаслідок неповного чи спотвореного сприйняття докільця уявлення таких дітей певною мірою збіднені, фрагментарні, одержана інформація погано запам'ятовується. Діти відчувають труднощі під час читання, письма, практичних робіт; швидко стомлюються, що зумовлює зниження

розумової та фізичної працездатності. Саме тому вони потребують дозованого зорового навантаження та охоронного режиму під час організації навчального процесу.

З огляду на те, що упродовж навчання зір учнів може змінюватися (відповідно змінюватимуться офтальмологічні рекомендації), необхідна скоординована робота педагогів, шкільного лікаря, офтальмолога та батьків, які мають тримати під контролем допустимі фізичні та зорові навантаження учня.

Організуючи навчальний процес для таких учнів, педагог має враховувати офтальмологічні дані щодо ступеня зниження зору, характеру захворювання, особливостей його перебігу та прогнозу на майбутнє (можливість погіршення чи покращення). З огляду на це, вчитель має бути поінформованим з рекомендаціями офтальмолога стосовно використання звичайних і спеціальних засобів корекції (окуляри, контактні лінзи тощо) та додаткових засобів, що покращують зір (збільшувачі лінзи, проектори, тифлоприлади, аудіозаписи, спеціальні комп'ютерні програми, що трансформують письмовий текст у звуковий та ін.). Педагог має знати кому з учнів окуляри призначені для постійного використання, а кому для роботи лише на далекій чи близькій відстані та контролювати дотримання дітьми визначеного режиму.

Лікар має надати рекомендації щодо освітлення робочого місця учня (це не завжди перша парта чи місце біля вікна).

Кілька порад вчителеві

Через кожні 10-15 хвилин учень має 1-2 хвилини перепочити, роблячи спеціальні вправи.

Освітлення робочого місця учня має бути не менше 75-100 кд/м².

Приберіть усі перешкоди на шляху до робочого місця учня.

В унаочненнях доцільно збільшити штифт, фон зробити не білим, а світло-жовтим чи світло-зеленим.

Пишучи на класній дошці, намагайтеся розташовувати матеріал так, щоб в учня він не зливався в суцільну лінію. З'ясуйте, написи яким кольором крейди учень бачить краще.

Давайте можливість учням підійти до дошки чи унаочнення, щоб краще роздивитися написане.

Озвучуйте все, що пишете.

Намагайтеся все, що пишете на дошці, продублювати роздатковим матеріалом.

Зверніть увагу на якість роздаткового матеріалу: має бути матовий, а не глянцева папір, шрифт великим і контрастним.

Учневі з порушенням зору потрібно більше часу на виконання вправ, читання тексту. Не переобтяжуйте учня читанням великих текстів під час самостійного опрацювання матеріалу, краще поясніть ще раз усно, переконайтеся, що він все зрозумів.

З таких предметів як література, історія, географія тощо можна використовувати аудіозаписи. Такі організації як УТОС мають аудіо бібліотеки літературних творів та інших навчальних матеріалів, якими вчитель може скористатися для індивідуалізації занять зі слабозорими учнями.

Доцільно переглянути вимоги до письмових робіт. Іноді слабозорому учневі необхідно писати з використанням трафарету, щоб правильно розташувати текст на сторінці та дотримуватися рядків.

Частіше перевіряйте розуміння учнем матеріалу, який подається на уроці.

Стежте за поставою учня, водночас, не обмежуйте його, коли він надто близько підносить тексти до очей.

Дитина може погано бачити вираз вашого обличчя і не розуміти, що ви звертаєтеся саме до неї. Краще підійти до учня, і торкаючись його, звернутися на ім'я.

Не робіть зайвих рухів і не загуляйте учневі джерело світла, не використовуйте невербальні засоби спілкування (кивання головою, рухи рук тощо).

Діти із порушенням слуху

Поняття «порушення слуху» часто використовується для описання широкого діапазону розладів, пов'язаних зі зниженням слуху, що включає і глухоту. 6 із 1000 новонароджених дітей мають порушення слуху, в 1 із 6 фіксують глухоту.

Серед поширених причин зниження слуху можна назвати: пологові травми, інфекційні захворювання, отити, запалення, наслідки вживання певних медичних препаратів тощо.

Глухота визначається як цілковита відсутність слуху або його значне зниження, внаслідок якого сприймання та розпізнавання усного мовлення неможливе.

Порівняно з глухими, діти зі зниженим слухом (слабочуючі) мають слух, який з допомогою аудіопідсилювальної апаратури, дає змогу сприймати мовлення оточуючих та самостійно опанувати мовлення (хоч і певною мірою спотворено). Загалом, діти, які мають втрату слуху від 15 до 75 дБ вважаються слабочуючими, вище ніж 90 дБ - вважаються глухими (за педагогічною класифікацією).

За статистичними даними близько 10-12% населення має той чи інший ступінь зниження слуху.

Частково зниження слуху компенсується слуховими апаратами та кохлеарними імплантатами. За належних умов навчання у дітей з порушеним слухом формується мовленнєве спілкування та розвивається мовленнєвий слух, що дає їм можливість достатньо успішно навчатися у звичайних школах, отримувати вищу та професійну освіту.

Водночас, необхідно враховувати певні особливості учнів з порушеннями слуху. Деякі слабочуючі можуть чути, однак сприймають окремі звуки спотворено, особливо початкові і кінцеві звуки у словах. В цьому випадку потрібно говорити дещо гучніше і чіткіше, добираючи прийнятну для учня гучність. В інших випадках потрібно знизити висоту голосу, оскільки учень не в змозі сприймати на слух високі частоти. В будь-якому випадку вчитель має ознайомитися з медичною карткою учня, проконсультуватися зі шкільним лікарем, отоларингологом, сурдопедагогом, логопедом, батьками, вчителями, у яких навчався учень у попередні роки щодо створення та дотримання особливих умов його навчання. Порадьтеся з фахівцями стосовно можливостей індивідуального слухового апарату учня, спеціальних вправ для розвитку мовного дихання, відпрацювання вимови.

Кілька порад учителям

Навчіться перевіряти справність слухового апарату дитини.

Ознайомтеся зі спеціальними технічними засобами, які сприятимуть ефективності навчального процесу. Доцільно, аби навчальний заклад придбав необхідну апаратуру.

Учень має сидіти достатньо близько, добре бачити вчителя, однокласників та унаочнення. Він має чітко бачити артикуляційний апарат усіх учасників уроку.

Використовуйте якомога більше унаочнень.

Стежте за тим, щоб учень отримував інформацію в повному обсязі. Звукову інформацію необхідно підкріплювати та дублювати зоровим сприйняттям тексту, таблиць, опорних схем тощо.

Починаючи розмову, приверніть увагу учня: назвіть його на ім'я чи торкніться його руки. Звертаючись і розмовляючи з учнем, дивіться на нього, щоб він міг бачити усі ваші рухи (артикуляцію, вираз обличчя, жести, мову тіла).

Перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу, інструкцій щодо виконання завдання тощо, переконайтеся, що учень дивиться на вас і слухає.

Не загуляйте обличчя руками, не говоріть обернувшись до учня спиною. Якщо необхідно - зробіть запис на дошці, а потім, повернувшись обличчям до класу, повторіть написане та прокоментуйте.

Говоріть достатньо гучно (але не надто - це спотворює слова), в нормальному темпі, не перебільшуючи артикуляцію, рухи губами.

Час від часу переконайтеся, що учень вас розуміє. Не вважатиметься нетактовним запитати його про це. Якщо учень просить щось повторити, спробуйте перефразувати повідомлення, вживаючи короткі прості речення.

Якщо ви не зрозуміли відповідь учня, попросіть його повторити ще раз чи написати те, що він хотів повідомити.

Якщо ви повідомляєте складний матеріал, що містить терміни, формули, дати, прізвища, географічні назви, доцільно надати його учневі в письмовій формі. Використовуйте роздатковий матеріал, що найповніше передає зміст уроку.

Переконайтеся, що всі слова в тексті зрозумілі. По можливості спрощуйте текст.

Ініціюйте мовленнєве спілкування учня. Не перебивайте його, дайте можливість висловити думку.

Діти із порушенням опорно-рухового апарату

Такі розлади спостерігаються у 5-7 % дітей і можуть бути вродженими чи набутими. Серед порушень опорно-рухового апарату виділяють:

захворювання нервової системи: дитячий церебральний параліч; поліомієліт;

вроджені патології опорно-рухового апарату: вроджений вивих стегна, кривошия, клишоногість та інші деформації стоп; аномалії розвитку хребта (сколіоз); недорозвиток і дефекти кінцівок: аномалії розвитку пальців кисті; артрогрипоз (природжене каліцтво);

набуті захворювання та ураження опорно-рухового апарату: травматичні ушкодження спинного мозку і кінцівок; поліартрит; захворювання скелету (туберкульоз, пухлини кісток, остеомієліт); системні захворювання скелету (хондродитрофія, рахіт).

У всіх цих дітей провідним порушенням є недорозвиток, порушення або втрата рухових функцій. Домінуючим серед цих розладів є дитячий церебральний параліч (близько 90%).

Для пристосування соціального середовища, необхідно підготувати вчителів та учнів школи, класу до сприйняття ними дитини з такими порушеннями як звичайного учня.

Діти із дитячим церебральним паралічем (ДЦП)

Церебральний параліч виникає внаслідок уражень мозку плоду у допологовий період та під час пологів. Серед факторів, які впливають на розвиток паралічу, є:

1. Інфекції під час вагітності (наприклад, токсоплазмоз, листериоз, цитомегаловірусна інфекція, герпес).
2. Кровотеча під час пологів.
3. Геморагічний інсульт.
4. Занадто довга полова діяльність матері.
5. Занадто низький рівень гемоглобіну у матері.
6. Занадто високий рівень білірубіну у новонародженого.
7. Занадто низький рівень кальцію у новонародженого.
8. Занадто високий рівень кальцію у новонародженого.
9. Занадто низький рівень магнію у новонародженого.
10. Занадто високий рівень магнію у новонародженого.

Церебральний параліч характеризується порушеннями рухової функції, порушеннями м'язової сили, порушеннями координації рухів, порушеннями тонусу м'язів, порушеннями рефлекторної діяльності, порушеннями чутливості, порушеннями мовлення, порушеннями зору, порушеннями слуху, порушеннями нюху, порушеннями смаку, порушеннями температури тіла, порушеннями сну, порушеннями харчового поведінки, порушеннями емоційної сфери, порушеннями інтелектуальних функцій.

Церебральний параліч може бути повним, частковим або локальним. Повний параліч характеризується порушеннями рухової функції у всіх частин тіла. Частковий параліч характеризується порушеннями рухової функції у певних частин тіла. Локальний параліч характеризується порушеннями рухової функції у певних м'язах.

Церебральний параліч може бути спастичним, спастично-паретичним або паретичним. Спастичний параліч характеризується підвищенням тонусу м'язів. Спастично-паретичний параліч характеризується підвищенням тонусу м'язів у певних частин тіла та зниженням тонусу м'язів у певних частин тіла. Паретичний параліч характеризується зниженням тонусу м'язів.

Церебральний параліч може бути проксимальним, середнім або дистальним. Проксимальний параліч характеризується порушеннями рухової функції у верхніх кінцівках. Середній параліч характеризується порушеннями рухової функції у верхніх кінцівках та нижніх кінцівках. Дистальний параліч характеризується порушеннями рухової функції у нижніх кінцівках.

Церебральний параліч може бути гемипаретичним, біпаретичним або тетрапаретичним. Гемипаретичний параліч характеризується порушеннями рухової функції у одній стороні тіла. Біпаретичний параліч характеризується порушеннями рухової функції у двох сторонах тіла. Тетрапаретичний параліч характеризується порушеннями рухової функції у всіх частин тіла.

Церебральний параліч може бути м'язово-тонусним, м'язово-паретичним або м'язово-спастичним. М'язово-тонусний параліч характеризується порушеннями м'язової сили та порушеннями тонусу м'язів. М'язово-паретичний параліч характеризується порушеннями м'язової сили та зниженням тонусу м'язів. М'язово-спастичний параліч характеризується порушеннями м'язової сили та підвищенням тонусу м'язів.

Церебральний параліч може бути м'язово-тонусно-паретичним, м'язово-тонусно-спастичним або м'язово-паретично-спастичним. М'язово-тонусно-паретичний параліч характеризується порушеннями м'язової сили та порушеннями тонусу м'язів. М'язово-тонусно-спастичний параліч характеризується порушеннями м'язової сили та підвищенням тонусу м'язів. М'язово-паретично-спастичний параліч характеризується порушеннями м'язової сили та порушеннями тонусу м'язів.

Кілька порад учителю

Дізнайтеся більше про церебральний параліч, про організації, які надають допомогу та джерела, з яких ви можете отримати корисну інформацію.

Інколи вигляд учня з церебральним паралічем справляє враження, що він не зможе навчатися як інші. Зосередьте увагу на конкретній дитині і дізнайтеся безпосередньо про її особисті потреби і здібності.

Проконсультуйтеся з іншими вчителями, які у попередні роки навчали дитину, стосовно організації навчального середовища для саме цього учня. Батьки найкраще знають потреби своєї дитини. Вони можуть чимало розповісти про особливі потреби та можливості учня. Залучивши у свою команду фізіотерапевта, логопеда та інших спеціалістів, ви зможете використати найкращі підходи для конкретного учня, з огляду на його індивідуальні та фізичні можливості.

Шлях учня до його робочого місця має бути безперешкодним (зручне відкривання дверей, достатньо широкі проходи між партами тощо). Продумайте, яким чином він діставатиметься класу, пересуватиметься у межах школи, користуватиметься туалетом тощо. Ймовірно у закладі доведеться зробити певні архітектурні зміни (пандус, спеціальні поручні, пристосування у туалеті тощо).

Можливо знадобиться, щоб хтось з персоналу чи учнів завжди був готовий допомогти учневі з церебральним паралічем (потримати двері доки заїде візок, під час подолання сходів чи порогів тощо). Такі помічники мають бути проінструктованими спеціалістом (ортопедом, фізіотерапевтом, інструктором з лікувальної фізкультури).

Навчіться використовувати допоміжні технології. Знайдіть експертів у школі та поза її межами, які б допомогли вам. Допоміжні технології можуть зробити вашого учня незалежним (спеціальні пристрої для письма, додаткове устаткування для комп'ютера тощо).

З допомогою фахівців чи батьків облаштуйте робоче місце учня з урахуванням його фізичного стану та особливостей розвитку навчальних навичок (для утримання постави у зручному положенні, для обмеження мимовільних рухів, полегшення письма, читання).

Проконсультуйтеся з фізіотерапевтом стосовно режиму навантаження учня, необхідних перерв і вправ. Нагадуйте про це учневі та стежте, щоб він не перевтомлювався.

Іноді у дітей з церебральним паралічем може спостерігатися зниження слуху на високочастотні тони, водночас, зберігається на низькі. Намагайтеся говорити на нижчих тонах, переконайтеся, що учень добре чує звуки т, к, с, п, е, ф, ш.

Знизьте вимоги до письмових робіт учня. Можливо йому буде зручно використовувати спеціальні пристосування, комп'ютер чи інші технічні засоби.

Стежте, щоб необхідні матеріали, навчальне приладдя, унаочнення були у межах досяжності учня.

Не обтяжуйте учня надмірним піклуванням. Допмагайте, коли напевно знаєте, що він не може щось подолати, або коли він звернеться по допомогу.

Учневі необхідно більше часу для виконання завдання. Адаптуйте вправи відповідним чином, розробіть завдання у вигляді тестів тощо.